Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

ЗАМАН

Орта кюн, байрым ай (февраль), 8, 2024 жыл

№ 14 (21371)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ — ВРЕМЯ — ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Тюбешиу

Биринчи медицина болушлукъ берген бёлюмде тюрлениулени юсюнден сёлешиннгенди

Къабарты-Малкъарны Башчысы **Казбек Коков** КъМР-ни саулукъ сакълау министри **Рустам Калибатов** бла ишчи тюбешиу бардыргъанды эмда биринчи медицина болушлукъ берген бёлюмде тюрлениуле къалай баргъанларын сюзгенди.

«Саулукъ» миллет проектни биринчи медицина болушлукъну берген бёлюмню жангыртыуну программасына кёре 2023 жылда Нарткъаланы районда аралы больницасыны поликлиникасында, Кичибалыкъда амбулатория жангыртыу ишле бошалгъандыла, Элбрусда бла Кубада жангы амбулатория, Октябрьское элде да фельдшер-акушер пункт ишленгендиле. Энди Акъ-Сууда, Тёбен Черекде, Куба-Табада, Красносельскоеде, Светловодскоеде бла Звёздный посёлокда амбулаторияланы къурулушлары башланырыкъдыла, Кенжеде уа аллай мекям ишлене турады.

Быйыл дагъыда Республикалы сабий клиника больницаны Нальчикде Иванов эмда Мусукаев атлы орамлада бёлюмлерини мекямлары жангыртыллыкъдыла, Чегем эмда Элбрус районлада ара больницаланы поликлиникаларына, Огъары Малкъарда, Яникойда, Тёбен Чегемде, Нартанда, Шалушкада бла Кёнделенде амбулаториялагъа ремонт этилликди.

Андан сора да, маммография бла флюорография этген эки комплекс, юч рентген комплекс, эки УЗИ-аппарат, медицина эмда

санитар жумушлагъа 20 женгил машина алынырыкъдыла. Ала район больницалагъа жиберилликдиле.

Ушакъны кезиуюнде белгиленнгенича, тюрлениуле багъыу махкемелени ырысхы-техника онгларын игилендириу бла чекленип къаллыкъ тюйюлдюе, аланы ишлери да «Аяулу амалла» деген журукълагъа кёре къураллыкъды.

Эсигизге салайыкъ: биринчи медицина болушлукъну берген бёлюмню жангыртыуну программасы ишлеп башлагъанлы регионда саулукъ сакълауну 21 объектине тынгылы ремонт этилгенди, алтысы ишленнгенди, оборудованиядан 200-ден артыгъы, поликлиникалагъа бла эл амбулаториялагъа уа 60 автомобиль алынннгандыла.

РФ-ни Президенти Владимир Путинни буйругъу бла программа 2030 жылгъа дери созулгъаны бла байламлы келир кезиуге планла да сюзюлгенди. Казбек Коков программагъа къошуллукъ объектлени проект-смета документациясын хазырларгъа буюргъанды. Сёз дагъыда 27 объектни, ол санда 4 стационарны бла 23 амбулаториялы юсленинден барады.

Республиканы Башчысы Нальчикде ишлене тургъан эмда Шимал-Кавказ федерал округда бек уллу амбулатор-поликлиника учреждениягъа саналлыкъ поликлиниканы къурулушуна энчи эс бургъанды. Министр аны ичи къалай жарашдырыллыгъыны проектин кёргюзтгенди, бёлюмлери бла кабинетлери саусузла къыйналмазча орнатылгъанларын билдиргенди. Сёз ишни «аяулу амалланы» хайырланыу бла къурауну амалларыны юслеринден да баргъанды.

Жангы поликлиникада тогъуз багъыу эмда ауруну тохташдыру бёлюм боллукъду, ала шёндюгю техника бла жалчытыллыкъдыла. Мында дагъыда операцияла саусузгъа тынч амал бла этилликдиле, деп билдиргендиле КъМР-ни Башчысыны бла Правительстосуну пресс-службасындан.

Кенгеш

Хауа жылыгъа айланнганлай...

Шимал Кавказда сабан ишлеге хазырланыуну эмда ол кезиуде керек затла бла эллилени жалчытыуну юсюнден РФ-ни эл мюлк министрини орунбасары **Андрей Разин** Чеченде жыйылыуда ушакъ бардыргъанды. Кенгешге РФ-ни Президентини СКФО-да толу эркинликли келечиси **Владимир Надыкто**, регионланы АПК органларыны башчылары, илму учреждениялары келечилери къатышханды, ол санда КъМР-ни эл мюлк министри **Хасан Сижажев** да болгъанды анда.

Бизни къыралда мирзеуню тогъуз процнти, пиринчни 12,4 процнти, бал чюгюндюрню уа тёрт процнти Шимал Кавказда ёседи. Жууукъ кезиуде мында сабан ишле башланырыкъдыла. Быйыл саулай къыралда урлукъ 4,3 миллион гектарда себилликди. Картофха эмда тахта кёгетлеге асламыракъ жер бёлюнюрюкдю. Кюзлюкле уа 2,4 миллион гектарны аладыла; ала шёндю тап халдадыла.

Къабарты-Малкъарда да хазырланыу къыстау барады. Республиканы Эл мюлк министерстосундан билдиргенлерине кёре, быйыл жазлыкъла 211,6 минг гектаргъа себилликдиле. Кюзлюкле уа 70,6 минг гектарда ёседиле, алагъа жарсыу жокъду.

Кенгешде айтылгъаныча, битеу округда эллиле урлукъ себерге хазырланадыла. Ала урлукъ ташыйдыла, отлукъдан эмда семиртгичледен къыстырыкъ этедиле. Хауа жылыгъа айланнганлай, бизни республиканда кюзлюклеге семиртгичле салып башларыкъдыла.

Эл мюлк

Умутландыргъан кёрюмдюле

Озгъан жылны эселерини юсюнден айтханда, Къабарты-Малкъарда агропромышленность бёлюмню кёрюмдюлери иги болгъанын белгилерге тийишлиди. Регионну АПК-сында аслам жерни (59 процент) битимчилик алады, къалгъан кесеги уа малчылыкъды.

Битимчиликде къармашхан мюлклени бар тюрлюлери былтыр 1,42 миллион тонна мирзеу жыйгъандыла. Буруннгу жылны кёрюмдюсюнден онтёрт процентге кёп болгъанын белгилесек, аны да жетишимге санаргъа боллукъду. Кёгетледен бла жемишледен битеу да 786 минг тонна жыяргъа къолдан келгенди; мында ёсюм кёп къалмай бещден бирине жете къалады. Тахта кёгетчиликде урунганла да къармашыргъа кюрешгендиле: аладан буруннгу жылдан эсе 3,6 процентге кёп жыйып, тирликни 470 минг тоннагъа жетдиргендиле.

Малланы саны 1,6 процент кюшюп, 277 мингден аз атлагъанды, къойланы бла эчкилени саны уа онтёрт процент чакъылгъа асламыракъ болуп, 470 мингден озгъанды. Юй къанатлыла ёсдюрген мюлкледе да ишлери къыйматлы болгъанын белгилерчады: мюлклени битеуюнде да аланы саны 4,6 миллионнга жетгенди. Буруннгу жыл бла тенглешдиргенде, ол онбир процентге кёпдю.

Энтта да талай шарт: республикада былтыр (сау ауурлукъда) 142,4 минг тонна тууар эмда тауукъ эт чыгъарылгъанды, 601,3 минг тонна сют сауулгъанды, 258,6 миллион жумуртха жыйылгъанды. Бу кёрюмдюле бары да буруннгу жылдан эсе уллуракъдыла.

Алай бла, Къабарты-Малкъарны агропромышленность бёлюмю былтыр хар жаны бла да ёсюм кёргюзтгенин белгилерге тийишлиди. Регионну битеую продукту (ВРП) деген аллай кёрюмдю барды да, ол аны къыркъ процентин жалчытханды.

Бу статистика шартланы келтиргенде, дагъыда не затны белгилерге боллукъду десек, мирзеу, кёгетле, жемишле, нанакъла, эт, сют, консервала, урлукъла ёсдюрюу, чыгъарыу эмда жыйыу жаны бла былтыр кёрюмдюле ары дери болмагъанча аллай иги эдиле. Жемишле эмда нанакъла ёсдюрюу бла уа Россей Федерацияда субъектлени арасында бизни республика экинчи жерни алып, саулай къыралда быллай продукциягъа излемни бешден бирин жалчытады.

Жангы технологиялагъа таянмай, къайсы ишде да, айныый баргъан къыйынды. Эл мюлкде аны ангылайдыла, шёндюгю амалланы сингиредиле, аланы хайырын кёредиле. Сёз ючюн, терк эмда эм терк айныгъан терек бахчаланы бир гектарындан 50-70 центнер алма жыяргъа боллукъду. Саулай къыралда быллай жангы бахчала 70 мингден артыкъ гектарны ала эселе, андан 27 минги Къабарты-Малкъардадыла. Кёп болмай къуралгъан бахчалада терекле тирилселе, талай замандан республика жылгъа къуру алмаладан бир миллион тонна ёсдюрюкдю.

Мирзеучюле да ёхтемленирге боллукъдула: 2023 жылда КъМР-де бир миллиондан артыкъ тонна нартюх жыйгъандыла. Эллиле ахыр юч жылны ичинде бизни къыралда жарашдырылгъан урлукъларга кёче барадыла. Анга республиканы селекционерлери да себеплик этедиле. Нартюхню, мирзеулюк битиллени урлукъларыны артыгъын башха регионларгъа, тыш къыраллагъа да сатадыла. Бу ишни «Халкъла аралы кооперация эмда экспорт» миллет проектни чеклеринде тындырадыла.

Озгъан жылны жетишимлерин, жай къургъакълыкъгъа да къарамай, тамамларгъа къолдан келгенди. Анга сугъарыучу машинала себеплик этгенлерин да белгилерчады. «АПК продукцияны экспорту» миллет проектни хайырындан жаланда былтыр 66 аллай машина келгенди республикагъа. Аны бла шёндю сугъарылгъан сабанланы ёлчеми 6,4 минг гектаргъа жетеди. Жауунла жаумай чырмап тургъан иссиликде, аллай техника ишлеген сабанлада бир гектардан 100-150 центнер нартюх жыйгъанла да болгъандыла.

Эллиле ахшы умутларын жашырмайдыла: мирзеуден – 1,5, кёгетледен – 0,5, жемишледен бла нанакъладан – бир миллион тонна жыяргъа эмда 25 минг тонна урлукъ жарашдырыргъа таукелдиле. Консервала чыгъарыучула да артха къалыр умутлу тюйюлдюе, аланы планларында 400 миллион банка барды. Быйыл ишге чырмау болмаса, малчылыкъда къармашхан мюлкле 150 минг тонна (сау ауурлукъда) эт чыгъарыргъа эмда 700 минг тонна сют сауаргъа дейдиле.

ОМАРЛАНЫ Мурат
хазырлагъанды.

Айныу

Тау этегинде ёсдюрюлген чабакълагъа сурам уллуду

Бизни къыралда эм бийикде орналгъан чабакъчылыкъ мюлкде производствону кенгертиргге умут этедиле – Тырныауузда «Асыл Суу» предприятияда быйыл жайда энтта да талай бассейн къурарыкъдыла.

Бу мюлк ишлеп башлагъанлы жети жыл болады. Ол минг метрден артыкъ бийикде орналады. Шимал Кавказда тау этекледе чабакъла ёсдюрген предприятие жаланда ол кесиди.

Анда шёндю аланы бир ненча тюрлюсюн ёсдюредиле: белуга, осётр, форель. Ол санда хазна тюбемеген альбинос осётр да барды. Чабакъ икраны биз билген къызыл эмда къара тюрлюлери бар эселе, ол а акъ икра береди. Осётр анда иги ёсюм алады, узунлугъу – 1,2 метрге, ауурлугъу уа 25 килограммгъа жетген аллайла да тюбеучюдюе.

Мюлкде шёндю оналты адам ишлейди, араларында Астраханьдан специалистле да бардыла. Предприятияны башчысы Къочхарланы Зейтунду. Ол билдиргеннге кёре, чабакълагъа бетондан узун орунла ишленнгендиле, шёндю уа аланы уллу чыккырлада тутадыла. Хар биринде да сууну температурасы белгиленген мардасында

сакъланады. Чабакъны ёсдюрюуде, Зейтун айтханнга кёре, аны тазалыгъына эм уллу магъана бериледи. Алай болурча уа мюлкде хар не да барды.

Минги тауну этеклеринде солургъа келген туристле предприятияны чабакъларыны татыууна эрттеден да тийишли багъа бергендиле. Ары экскурсияла да къурап тururучудула. Продукциясына уа къуру бизде угъай, республикадан тышында да сурам игиди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Жаш тёлю

«Туузъан жериме хайырымы тийдирирге итинеме»

Окъууну, билимни баш борчха салып, жетишимлеге жетген жаш адамлрыбыз кёпдюе. Аны себепли тамблагъы кюннге мшанауубуз болгъаныны бек мянанаме. Аллай жаш адамладан бири Тырныаууздан Омарланы Алимни бла Ботталаны Зареманы къызлары Алмазады. Ол биогюнлюкде Саратов областыны арбитраж сюдюню судьясыны биринчи болушлукъчусу болуп ишлейди. Ол ушакъ нёгеримди.

– Алмаза, сени окъутхан устазла бла таныш болгъаным себепли, аладан кёп ариу сёз эшите тургъанма сени юсюнгден.

– Сау болсунла устазларым, мен да аланы сюйюп эсгереме. Окъууну жетишимлилигини бек уллу себеби устазланы игиликлеринди. Мен 5-чи номерли гимназияны бошагъанма. Биринчи классдан башлап жаланда бешлеге окъугъанма. Аны ючюн болур эди, устазларым манга бек къаршы эдиле, кёп ариу къылыкъгъа да юйретгендиле. Ол жылларым бек магъаналыдыла. Нек десегиз, сабийни жашаугъа кёз къарамы, тюз атламлары да ол жылладан къуралады.

– Сени оюмунга кёре, школда иги окъууну өзеги недеди?

– Биринчиден, адам кесин низамгъа жыя билиудеди. Школда окъугъан жылла сабийни жашау мурдорун салгъан жылладыла. Тюздю, аны юйюрюнде абаданла сабийге терк-терк айта, окъууну, билимни магъанасын, аласыз тюз жол сайлауну къыйын болгъанын да ангылатасла, игиди. Мен окъургъа бек сюйгенме. Орус адабиятны классиклеринден сора да, кеси миллетими акъылманларыны чыгъармаларын бек жаратханма. Сёз ючюн, Кязим хажини назмуларында кесиме кёп магъана тапханма. Абадан класслада окъугъанымда, аны бирликте, тилни сюйюуге, халкъыбызгъа аталгъан назмуларын кёп окъугъанма.

Сау болсунла, ол сюймекликни манга, биринчиден, анамы атасы Ботталаны Ибрахим, андан сора уа малкъар тилден бла адабиятдан устазларым Этезланы Фатима Исмаиловна бла Биттирланы Асият Батталовна сингиргендиле. Къулийланы Къайсынны бла Зумакъулланы Танзиляны назмулары уа Ата журтуму, туугъан жерими багъалай, ала бла ёхтемлене билирге юйретгендиле. Къабарты-Малкъарны, Тырныауз шахарымы да бек сюеме, тансыкълайма. Узакъда жашагъанлыкъгъа, ана тилимде хар кюнден юйюрюм бла сёлешеме.

Сабийлигимден да, алай айтханыма айып этмегиз, хар жумушда да алгъа барыргъа, алчы болургъа сюйгеними биле эдим. Юйде мени не заманда да адамгъа жан ауруну билиге юйретгендиле, не къыйын сайлауда да тюзлюк жанлы болуруну излегендиле. Кесиме иш усталыкъны айыргъанда, арталлыда кёп сагъышланмагъанма. Андан сора да, анамы бла эгечими, аппамы бла иннамы манга ишаныуларын алдамазгъа кюрешеме.

– Студент жылларынг а къалай озадыла?

– Саратов шахарны Юристлени хазырлагъан къырал академиясында окъугъанма. Аламат, къайгъысызы, насыплы жыллларым эдиле ала. Студентлик кёп керти шуёхла саугъалагъанды. Биогюн да ала бла байламлыгъымы юзмегенме.

– Узакъ жерге кетип окъугъан къыйынмы эди?

– Кёп заманны аппам бла иннам бла бирге ётдюргеним себепли, ала мени не заманда да, къайда болсам да адепли, намыслы болургъа юйретгендиле. Аны себепли къыйналмагъанма. Биринчи кере юйден окъугъа ашыра турып, анамы эгечи былай айтхан эди: «Кесинги хар заманда да аппанг туурангдан къарап тургъанча алай жюриот!» – деп. Юйрешгенме айтханын этерге. Биогюн да ол жорукъгъа кёре жашайма.

Эсимде ёмюрге къаллыкъ кезиулерим да болгъандыла мында. Сёз ючюн, къырал экзаменни бергенимлей, комиссияны келечилери мени магистратурада окъугъа кеслери энчи чакъыргъанлары бек къуландыргъан эди.

– Магистратурада окъугъанынгдан тышында ишлеген да этесе?

– Хау, Саратов областыны арбитраж сюдюню судьясыны биринчи болушлукъчусума. Былайда жамауат бла ишлей билиуюмю, профессионал сынамымы да ёсдюрюр муратдама.

– Жууаллы иш болур?

– Тюз айтасыз, алай болгъанлыкъгъа, бек ыразыма. Мында тюзлюкге къуллукъ этиуюбюзню жаратама. Бир ауукъ замандан а туугъан жериме къайтырыгъымы билеме. Аны себепли, тутхан ишими эбине юйренип, кеси журтумда да хайыр келтирген специалист болургъа итинирикме.

– Жаш адамлада нени багъалайса?

– Башхала айтхандан артыкъ айталмам, алай мен да адамда сёзюне кертичиликни жаратама. Тутхан ишинде бет жарыкълы болургъа итиниуню бек багъалы шартха санайма. Бизни жаш тёлюбюзде аллайла кёпдюе. Не биийик къулукъда ишлесе да адам, ол инсанлыкъны унутмай, жашауун игиликге жораласа, насыплыладанды.

Ушакъны **ТЕМУККУЛАНЫ Асият** бардырыгъанды.
Сурат авторунду.

Абаданла 2 бет

Халкъыбызда ахшы юйюрлени юслеринден айтханда, бюгюнлюкде Элбрусда жашагъан Османланы Батталны жашы Илиясны сагъыныйыкъ. Анга токъсан жылдан атлаганды. Сексен беш жылына дери къырал ишде урунгнанды.

Баш жоругъу урунуу болгъанды

Редакцияны къонагъы 3 бет

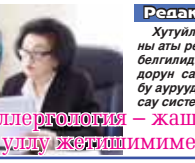

Хутуйланы Ханафийни къызы Светланы аты республикада, андан тышында да белгилиди. Ол Аллергология службаны мурдорун салгъанды, бир кабинетден башлап, бу аурудан къыйналгъанлагъа багъыуну сау системасын къурагъанды.

«Аллергология – жашауууму магъанасыды, эм улду жетишимиме аны санайма»

Унутмау 4 бет

Совет власть келгенден сора, таулу, къабартылы эллеге оруслу устазла, алимле, къурулушчула, терек бахчачыла, башха устала да келип, халкъны окъутуугъа, юйретиуге, эллени айнытыугъа уллу къошумчулукъ этгендиле. Иван Порфирьевич Ковтуненко аладан бири эди.

Ариу назыланы, гюллени да патчахы

Сюзюю

Ишлерин, салыннган чеклеге да къарамай, тынгылы бардырадыла

Предпринимательлени эркинликлерин къоруулагъан уполномоченнийни КъМР-де таматасы Юрий Афасижевни башчылыгъында жамаат советини жыйылыуу бардырылгъанды. Ары законла чыгъарыучу, толтыруучу власть органланы келечилери, предпринимательлик иш бла кюрешенлени къууму чакъырылгъан эдиле. Анда озгъан жылда къаллай бир иш тамамланнганыны юсюнден этиллик докладны проектин сюзгенديле эм бюгюнлюкде сатыу-алыу бла кюрешенлени болумлары не халда болгъанына къарагъандыла. Аны юсюнден бизге республикада уполномоченнийни пресс-службасындан билдиргендиле.

Уполномоченнийни айтханына кёре, алагъа келген къагъытланы 55 проценти тинтилип, тийишлисича толтурулгъандыла. Ол саннга муниципал эм къырал контрактла, жер эм ырысхы бла байламлы халла, предпринимательлеге болушлукъ бериу, электрокючню чыбыкъларгъа къошханда себеллик этиу, инфраструктура бла жалчытыу, право сакълаучу органланы ишлерине ыразы болмагъанларын билдирип этилген тарыгъыула эм башха затла да киредиле.

Кёп тюрлю соруулагъа республиканы прокуратурасы бла бирге къаралгъанды. Ала бла байламлыкъ жюрютюу, артыкъда тыш экономика байламлыкъларгъа чек салынган кезиуде, бюгюнлюкде бийик даражагъа чыкъгъанды эм предпринимательлени праволаръ къоруулауда уллу магъананы тутады.

Къабарты-Малкъарны прокурору бла бирге бардырылгъан приёмлагъа 28 предприниматель келгенди. Прокуратураны жамаат советини себеллиги бла гитче эм орталыкъ бизнес бла кюрешенлени къоруулау бла байламлы къырал контроль органланы, юридический лицолагъа бла энчи предпринимательлеге надзор къалай этилгенине мониторинг бардырылгъанды.

Шёндю терк-терк бардырылгъан къараулагъа чек салынган кезиуде «акъыллы» контрольгъа кёче барадыла, ол амалланы баш мураты бузукълукъланы къайтарып этмезча профилактика иш бардырылырга эм ол тёреге айланырга керекди.

Уполномоченный салгъан белгиге кёре, бюгюнлюкде бизнес тюрлене тургъан болумлагъа, салынган санкциялагъа эм чеклеге да къарамай ишлерге юйренгенди. Ол алай болур ючюн, гитче эм орталыкъ предпринимательлик иш бла кюрешенгелеге къыралны жанындан тохтамай федерал эм регион даражада этилген болушлукъ да уллу себеллик береди.

Аны хайырындан предпринимательлени эм кеслери энчи иш ачханланы саны республикада ёсе барады, налог тёлеуле да анга кёре этиледие.

Жамаат советни жыйылыуында РФ-ни Президентини уполномоченнийини институту бардырыгъан «Россейде бизнесни халыны юсюнден мониторинг» деген соруну эсеплери да туура этилгендиле. Анга Къабарты-Малкъарны бизнес бла кюрешген къууму да къатышханды. Жууапла бергенлени асламысы россейли экономиканы халы игиди, тутхучлуду, ол а ишни андан ары жетишимли бардырыргъа онг береди. Ишлерин жапханла, неда производстволарны кёрюмдюлери артха кетгенлени саны бек азды. Дагъыда предпринимательлени къайгъылары аз болгъанды. Алгъын ала ишчилени тапмай, неда чыгъарылгъан продукцияны саталмай, алгъан кредитлерни процентлери уллу болуп, къыйналып тургъан эселе, шёндю ол къайгъыла арта къалгъандыла.

Юрий Афасижев чертгеннге кёре, айтылгъан соруулану юсюнден тохтамай ишлеп турургъа кереклисини юсюнден озгъан жылны ахырында Къырал Думада бардырылгъан парламент тынгылаулада Вячеслав Володин «Россей Федерацияда гитче эм орталыкъ предпринимательствону айнытыу: аны борчлары, андан ары мураты эм законла жаны бла жалчытыу» деген докладында тынгылы айтханды. Ол жыйылыугъа республикада уполномоченный да къатышхан эди. Предпринимательлени эркинликлерин къоруулагъан уполномоченнийни Жамаат советини келечилери дагъыда озгъан жылны докладына бийик квалификациялы кадрланы жетишмегенлери уллу проблема болгъанын эм билимли ишчиле башха жерлеге кетгенлерин да къошаргъа кереклисин чертгендиле.

Черек райондан

Хазырланыу къайгъыгъа киргендиле

Черек муниципал районну администрациясында биринчи профсоюз организацияны жыйылыуу болгъанды. Аны ишине Къабарты-Малкъарда Профсоюзланы рескомуну келечилери Башийланы Алима, Лариса Ворокова, Таймураз Соблиров эмда Черек районну администрациясыны башчысыны орунбасары Тереза Эфендиева, районда профсоюзланы биринчи организациясыны таматасы Аккыланы Хасан къатышхандыла.

Кенгешде энди боллукъ отчёт-айырыу конференциягъа хазырланыуну юсюнден сёлешиннгенди. Аны бла бирге профсоюз организациягъа кирген хар кимни да къайгъыларына, соруулаына да къаралгъанды.

Сабийлени юйретиуге – энчи эс

Районну администрациясында акъылбалыкъ болмагъанла бла ишлеу жаны бла комиссия жыйылыу бардыргъанды эмда озгъан заманда тамамланнган ишлени эсеплерин чыгъаргъанды, 2024 жылгъа борчла салгъанды.

Мындан ары этиллик мадарлада жаш тёлюню наркоманиядан, ичгичиликден, аманлыкъчылыкъладан кери этиуге энчи магъана бериледи. Аны бла байламлы тюрлю-тюрлю ведомствола бардырлыкъ ишлени планлары да жарашдырылгъандыла.

Жыйылыуда, аладан сора да, инсанла бла байламлы административ материаллагъа къаралгъанды эмда профилактика ушакъла бардырылгъандыла.

Битеу сюзюлген соруулану эсеплерине кёре тийишли эсгертиуле этилгендиле.

Къармашханлагъа болушлукъгъа

Районну администрациясында бизнес бла кюрешенлеге семинар къуралгъанды. Анда сёз предпринимательлеге къыралны жанындан къаллай болушлукъ этилгенини юсюнден баргъанды. Аны КъМР-де Предпринимательени эркинликлерин сакълау жаны бла уполномоченнийини институту къурагъанды.

Белгиленнгенича, РФ-ни Президентини башламчылыгъы бла «Гитче эмда орта предпринимательлик, кеслери энчи иели иш къурагъанлагъа себеллик этиу» миллет проект жарашдырылгъан эди. Анга кёре бу жаны бла къармашханлагъа къыралны жанындан тутхучлулукъ этерча мадарла да белгиленнген эдиле. Ала бюгюнлюкде да толтурладыла.

Жыйылыуда дагъыда гитче эм орта предпринимательлеге учуз кредитле бериуно программаларыны, ёнкюч алыуну амалларыны юслеринден айтылгъанды. КъМР-ни Миллет банкыны келчиси уа терк тёлеулени амаллары не бла хайырлы болгъанларын ангылатханды.

Тюбешиу предпринимательени сорууларына жууапла бериу бла бошалгъанды.

Окъуу юйлени тапландырыу

Быйыл районда битеулю билим берген юч школгъа тынгылы ремонт этилликди: Къашхатауда, Табугентде эмда Зарагижде.

Аланы кабинетлери жангыртыллыкъдыла, тыш къабыргъалары да сюртюллюкдюле. Андан сора да, алагъа битеу керекли техника эмда мебель алынырыкъды. Аны бла бирге спорт эмда къууанчлы жыйылыула бардырылыучу отоула да игилендириллликдиле.

Бусагъатда къурулушчула Къашхатауда орта школгъа ремонт этип башлагъандыла.

Битеу къурулуш ишле «Къабарты-Малкъар Республиканы билим бериую айнытыу» деген регион программаны чеклеринде бардырыллыкъды эмда аланы 2025 жылда бошаргъа белгиленеди.

Орам бютюн айбатланырыкъды

Табугентде Мечиланы Кязим атлы орамны тапландырыуну къолгъа алгъандыла. Аны узунлугъу бир километрден артыкъды. Бу орамда экю школ, амбулатория эмда спорт учреждение бардыла, энчи иели юйле да кёпдюле.

Социал учреждениялагъа элтген жолну юсюне жангы асфальт салынырыкъды, кече да жарыкъ болурча этилликди, тапландырылгъан жаяу жолчукъла боллукъдула, тыйгъыы белгиле орнатылырыкъдыла.

Битеу башда айтылгъан ишле «Къоркъуусуз тынгылы жолла» миллет проектни чеклеринде бардырыллыкъдыла эмда быйылны март айында кюнню болумларына кёре башланырыкъдыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият хазырлагъанды.

Талпыныу

Саугъа эм хунерлилеге жетерикди

Бу кюнледе «Хрустальный компас» миллет саугъа ючюн эришиуге къатышырга заявкаланы алыу башланнганды. Кюмюшден бла сыйлы мияладан этилген саугъала илму эм маданият, промышленность эм жамаат жашау бла байламлы жетишимли проектле, экспедиция эм жарыкъландырыу ишде бийик кёрюмдюле ючюн бериледиле. Быйыл ол онекинчи кере бардырылады, деп билдиредие Къабарты-Малкъарны Курортла эм туризм министерствосундан.

Эришиуге ким да къатышаллыкъды: илму эм билим бериу учреждениялы, чыгъармачылыкъ биригиуле, ата журтлу эм тыш къыралы организацияла, жамаат ишчиле, энчи хар инсан да.

Хорлагъанланы он бёлюмде сайларыкъдыла: «Илмуда жетишим», «Жолоучулукъла эм экспедицияла», «Жарыкъландырыу», «Асламлы информация органлада эм иги проект, медиапроект», «Сурат», «Бизнес предприятияланы эм иги экология проектлери» эм башхала. Заявкала берилип бошалгъандан сора эксперт совет сайлауун этерикди, аны къауумуна белгили алимле, къырал эм жамаат къуллукъчула, бизнеси бла асламлы информация органланы келечилери кирликдиле.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Конкурс

Миллетле аралы халланы игилендирир муратда

Кёп болмай Миллетле аралы халланы игилендириу жаны бла проектлени VI Битеуроссей конкурсуну эсеплери чыгъарылгъандыла. Анга Россейни 73 регионундан 547 заявка берилген эди. Аланы барысын да жюри 5 номинациягъа бёлюп, алай тинтгенди.

Конкурс ишлени сюзгенле бек игилеге 25-син санагъандыла. Аланы араларында «Къырал власть органланы бек иги сынаулары» деген номинацияда КъМР-ни Миллетлени ишлери эм жамаат проектле жаны бла министерствосуну жаш тёлюню арасында бардырылгъан «Къонакъбайлыкъ» проекти да барды. Эсигизге салайыкъ, аны чеклеринде Къабарты-Малкъарда жашагъан миллетлени келечилери башха миллетли юйюрледе бир ыйыкъ жашап, аланы адет-тёрелери бла шагъыйленедиле.

Эришиуню къурагъанла битеу регионланы 2024 жылда бардырыллыкъ конкурсха тири къатышырга чакъырадыла.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Абаданла

Баш жоругъу урунуу болгъанды

Халкъыбызда ахшы юйюрлени юслеринден айтханда, бюгюнлюкде Элбрусда жашагъан Османланы Батталны жашы Илиясны сагъынайыкъ. Анга токъсан жылдан атлагъанды. Сексен беш жылына дери къырал ишде урунгъанды.

Илияс жууукълары бла.

Илиясны жашау жолуну юсюнден къысса айтханда, ол 1930 жылда Лашкутада туугъанды. 1943 жылда колхозгъа ишге киреди, абадан киши Къартлыкъланы Жумара бла жер сюргенди. Илияс ёгюзлени башларындан тартып, нёгери уа сабан агъачдан тутуп, колхоз сабанланы, иели бахчаланы сюрюп тургъандыла.

Онекичыллыкъ сабийге ол къыйын иш эди. Абадан жашла – урушда, сабийле, тишируыла, таматала уа колхоз ишни бардырдыла. Экинчи жыл а кёчгюнчюлюк чыгъады. Ол кезиуде Илияс Къыргъызстанны Ново-Покровка зонне тюшеди. Анда ара мюлкде, механизаторлагъа къошулып, трактурда, комбайнда да ишлегенди.

Колхозда бал туз чюгюндюр ёсдюрюуге уллу эс бура эдиле. «Танг жарыгъыннчы, сабанлагъа чыгъып, кече ортасына дери ишлеп юйге келсек, асыры арыгъандан, ушхууур окъуна эталмай, тёшегибизге кючденбутдан жетип, башыбыз жастыкъгъа жетгинчи жукълап къала эдик. Экинчи кюн да – тюз алай», - деп эсгереди ол кезиулени Осман улу.

Техника бузулса уа, аны экинчи кюннге хазыр этип, чыгъарыргъа керек эди. Алай этер ючюн а, иеси къатындан кетмей тургъанды. Ремонт этиучюле уа, танг аласына дери турургъа тюшсе да, бузулгъан техниканы ишлерге жарарча этмей кюймагъандыла.

Сабан сюргенде, мирзеу алгъанда, кечеле бла да ишлерге тюше эди. Темирден болгъанлыкъгъа, тохтаусуз ишлеп тургъан техника бузулмай къалмай эди. Алагъа ремонт этгенлеге да къарай, аз-аздан Илияс да ол ишлеге юйрене башлайды. Артда, техникасы бузулса, уякъ ремонтларын кеси эте тургъанды.

Илиясдан сора да колхозда кёп таулу жашла уруна эдиле. Ала эдиле ара мюлкню тутуругъу. Къуру къара ишде угъай, къуллукъда ишлегенле да бар эдиле. Сёз ючюн, Мурачаланы Аубекир бригадир эди, Жаппуланы Зулкъарний а – баш бухгалтер. Азиядан къайтхандан сора Аубекир Быллымда совхозну башчысы болуп ишлегенди.

«Кёчгюнчюлюкню ал жыллырында ызыбызгъа терк окъуна къайтырыкъбыз деген хапарла жайылгъан эдиле. Адамла алай сунуп тургъандыла, бахча окъуна ишлемей. Артда тюнгюлюп, арлакъдан-берлакъдан да жууукъахлу болгъан жерге жыйышып, юй-журт ишлеп тебирейдиле. Биз да, 1955 жылда Къыргъызстанны Къазахстаннга Меркеге «Красный Восток» колхозгъа келебиз», - деп эсгереди ол жылланы Осман улу. Анда Илиясны анасыны къарындашы Непеланы Локъман жашай эди.

Бир кезиуде Илияс «Чуйстройтрест» къурулуш организацияда ишлеп турады. Андан сора тамата къарындашы Омар бла колхозда къойла кютеди. Аланы сюрюулеринде 600-ден артыкъ уякъ аякълы мал бар эди. Хар кюз ана къойладан 100-120 кёзоу алып тургъандыла.

Урунууда болдургъан ахшы кёрюмдюлери ючюн къарындашла кёп кере саугъаланнгандыла. Алчыланы санында айтылып тургъандыла. Биринчи жыл Илиясха 18 къой берген эдиле. Омар а «Сыйлыкъны Белгиси» орденнге тийишли болады.

Къарындашла ишлей турадыла, юч жылдан а Омарны сют-товар фермагъа тамата этип кёчюредиле. Ол а Илиясны да биргесине алады эм маллаты бакъгъан бёлюмге салады. «Анда аллай тууарла бар эдиле, тоннагъа жууукъ ауурлукълары болгъанла. Бек къарыусузларын алсакъ окъуна, 400 килограммдан аз болмай эдиле», - дейди Илияс.

Осман улу фермада 36 жыл ишлегенди. Заманында, мардасына кёре, малланы ашларынсууларын бергенди. Тургъан жерлерин къургъакълай тутханды. Алай иги къарагъанына хайырындан малла семиз болгъандыла.

Адамны жашаууна да тюрлю сылтауу болмайды: халкъ журтуна къайтханда, Илияс къызыуунда келалмады. «Бир кюн къалгъан – минг кюн къалады» дегеннлей, анга Къазахстанда бираз турургъа тюшюю. Бираз дегенде да, 1990 жылгъа дери.

Ол кезиуде къыралда тюрленеуле башланадыла. Илияс да Элбрус элге кёчюп келеди. Юй-журт къайгъысын тамамлагъандан сора, «Приэльбрусье» миллет паркга ишге киреди. 2017 жылгъа дери анда къалауурлукъ этип тургъанды. Андан сора ишни къояды.

Организацияны адамлары аны байрам этип ашыргъандыла пенсиягъа. Ол заманда Илиясха 87 жыл бола эди.

Юйюрюню юсюнден айтханда, Малкъарланы Аидгерийни къызы Мариям бла юйюр къурагъанды. Быланы юч къызлары, эки жашлары бодлады. Ата-ана оноуу бла ёсген, ариу къылыкълыла. Таматалары Мадинаны бийик билими барды, Элбрус элде «Эльбрус» спорт школда баш бухгалтерди. Аны кичиси Айшат Быллымда Ахматланы Даниялгъа эрге барып, юч сабий ёсдюреди. Элде маданият юйде ишлейди. Эгечлени кичилери Аминат жашау жолуна усталыкъны сайлагъанды.

Жашланы таматалары Юсюп, жууукъ-ахлуну да жарсытып, дуниядан жашлай кетгенди. Аспан а «Приэльбрусье» миллет паркда инспектор болуп ишлейди. Юйдегиси Мусукланы Айшат бла беш сабий ёсдюредиле.

Къауум жыл мындан алда Илиясны юйдегиси Мариям дуниясын алышханды.

Баям, сабийликден ишлергге юйренген бош турала болмаз. Османланы Илияс а акъылбалыкъ болгъунчу тюшген эди къара ишде урунургъа. Ол заманладан башлап биргесине ишлегленни эсгере, аланы ахшылыкъларыны юслеринден сабийлеге, туудукъларгъа айта турады.

ЛЕЙЛУН улу Х.

Шимал Кавказ кюн сайын

Жылны аэропорту

Владикавказны халкъла аралы аэропорту бир жылгъа 500 минген башлап бир миллионнга дери адамны жумушларын тындыргъан аэропортланы араларында бек игиге саналгъанды. «Москвада NAIS-2024 форумну ачылыуу эмда «Россейни хауа къабакъ эшиклери», дагъыда Skyway Service Award эришиуледе хорлагъанланы бла лауреатланы саугъалау болгъанды. Владикавказ «Жылны бек иги аэропорту» деген бёлюмде хорлагъанды», -деп билдиргендиле республиканы башчысыны бла правительствосуну пресс-службасындан.

Владикавказны халкъла аралы аэропорту Шимал Кавказны бек уллу эмда терк айныр барчын аэропортларындан биринди. Ол жууугъуракъда болгъаны ючюн, Закавказье эмда къыбыла жанындагы къырала бла, ол санда Тюрк, Эмиратла, Сауд Аравия, Ирак бла да, байламлыкъланы жюрютюрге бютюн тынчды.

Гара сууладан барысындан да кёп чыгъарады

Къарачай-Черкесде 2023 жылда гара сууладан 531 миллион литр чыгъарылгъанды. Ол а 2022 жылдан эсе 194 миллион литрге асламды. Алай бла, республика РФ-ни субъектлерини араларында биринчи жерни алгъанды.

«2023 жылны март айындан бери Къарачай-Черкесде гара сууланы битеу тюрлюлеринден 689 миллион литр чыгъарылгъанды, ол а 2022 жылны ол кезиуонден эсе 26,5 процентге асламды.Бу кёрюмдюге кёре уа биз Россейде – ючюнчю, СКФОда уа экинчи жерни алабыз»,- деп жазгъанды Къарачай-Черкесни башчысы Темрезланы Рашид телеграм-каналында.

Жигерлиги эмда чыныгъыулугъу бла ёлгюлю

Къарачай-Черкесни башчысы Темрезланы Рашид тылны ветерану Цуца Коговна Догужеваны 101 жыл толгъаны бла алгъышлагъанды. «Цуца Коговна Уллу Ата журт урушда Хорламны келтириуге уллу кыйын салгъан Жигитледен биринди. Урушну, андан сора жылланы да кыйынлыкъларын сынагъан эсе да, жигерлиги, иш кёллюлюю, адеплиги бла да сый-намыс тапханды. Ол уллу чыдамлыкъны, ниет чыныгъылыкъну, Ата журтха сюймекликни бла кертичликни юлгюсю болгъанлай къалады»,- дегенди Темрез улу.

Уруш жылланы юслеринден Цуца Коговна ёсюп келген тёлюлеге дайым хапарлайды, Хорламны келтиргенлени атлары унутулмазча этеди. Ол кеси да алты сабий ёсдюргенди. Аны 15 туудугъу барды, аладан туугъанла да 31 боладыла.

Къарачай-Черкесни башчысы ветераннга кийик саулукъ тежегенди, ол сюйген жууукъларыны бла ахлуларыны араларында энтта да кёп жылланы жашарын сюйгенин билдиргенди.

«Ахмат» – Шуёхлукъну академиясы

Чеченни башчысы Рамзан Кадыров РФ-ни Къырал Думасыны депутаты Дмитрий Кузнецовну Халкъланы аралында шуёхлукъну «Ахмат» атлы академиясын къурауну юсюнден башламчылыгын къабыл кёргенди. Аны юсюнден ол кесини телеграм-каналында билдиргенди.

Алгъаракъладе Дмитрий Кузнецов академияны Спецназны россейли университетини юлгюсюнде къурагъа кереклисин айтхан эди.

"Мен аны дурус кёреме. Спецназны россейли университетине сабийлерин кёп федерал къуллукъчула жибергендиле да, бир да сокъурамагъандыла. Окъууларын бошагъа акъылбалыкъ болмагъанла жашаугъа кёз къарамларын тюрлендиргендиле»,- деп жазгъанды Кадыров.

Бу башламчылыкъгъа къажау сюеленлеге уа Чеченни башчысы юлгюге Къавказны къонакъбайлыкъ тёресин келтиргенди. «Ол къавказлыланы башха халкъла бла шуёх халларыны, бир бирге билеклик этиуларини амалларындан бири болуп келгенди»,- деп къошханды ол.

Федерал информация агентстволаны билдириулерине кёре
ЮСЮПЛАНЫ Галина хазырлагъанды.

Редакцияны къонагъы

Хутуйланы Ханафийни къызы Светлананы аты республикада, андан тышында да белгилиди. Ол Аллергология службаны мурдорун салгъанды, бир кабинетден башлап, бу ауруудан къыйналгъанлагъа багъыуну сау системасын къурагъанды.

Профессор, медицина илмуланы доктору, РАЕН-ни академиги, РФ-ни бла КъМР-ни сыйлы врачы Хутуйланы Светлана биогюн туугъан кюнюн белгилейди. Юбилейни аллында уа биз аны бла медицинада жолуну, ёхтемлендирген жетишимлерини, юйюрюню юслеринден да ушакъ бардыргъанбыз.

«Аллергология – жашауууму магъанасыды, эм уллу жетишимиме аны санайма»

- Туугъан кюнюнде адам жашауына, тамамлагъан жумушларына багъа бериучюдю. Светлана Ханафиевна, сиз а эм магъаналы жетишимигизге нени санайсыз?

- 1970 жылда Москвада Н.Пирогов атлы эжинчи медицина институтда аспирантураны таусуп, кандидат диссертациямы къоруулап, Нальчикге къайтханма. Алай бла республикада биринчи врач-аллерголлог болгъанма, Совет Союзда аллергологияны мурдорун салгъанма дерге эркинме.

Биогюнлюкде «Аллергологияны бла иммунологияны арасы» Россейде эм иги саулукъ сакълау учреждениялада бириди. Бизде эсепде 80 мингден аслам инсан турады, аладан 8 мингден асламы епке башлары бууулун (бронхиальная астма) къыйналадыла. Дагъыда 14 мингге саусунъ аллергия ринит ауруулары барды, аладан жартысында уа амброзия уллу кырдыкны буку́сундан башланнганды.

Аны айта келгенин, элли жыл мындан алгъа бу ауруланы юслеринден толу билим болмагъанына, аланы багъыу амалла да къуралмагъанларына ийнанган да къайтыбанды. Аллергология – жашауууму магъанасыды, эм уллу жетишимиме аны санайма.

- Аллергологияны мурдорун салгъанма деп сагъыннгансыз. Бу жолулугъузда чырмаула да болгъан болурла...

- Жашлыкъ – учунуулукъну заманыды, къарыуунг – бар, муратларынг – кёп, миллетингги, къыралынгы айнытыр ючюн къолдан келгенни аямазгъа хазырса. Мен а чырмауланы, къыйынлыкъланы юслеринден сагъыш окъуна этмегенме. Алгъа баргъанма.

Къабарты-Малкъарда къуралгъан аллергология служба СССР-де аллай ауруулдан бакъгъан биринчи медицина учреждение болгъанды. Шёндюгю ара уа бир кабинетден башланнганды. Аны быллай даражагъа жетдирир ючюн, кёп сынауладан ётгерге тюшгенди. Бек алгъа уа, билим бериу, жарыкъландыру иш тамамланнганды. Ючжылны ичинде врачланы, медсестраланы билимлерин ёсдюргенбиз, дагъыда халкъда ауруну саулукъгъа салгъан хатаны англыатыу жумуша толтурулгъандыла.

Мен республиканы шахарларында, эллеринде болуп, лекцияла окъугъанма, семинарла къурагъанма. Район больницада бла поликлиникалада саусузланы тинтгенме. Аны бла бирге багъыуну, андан сакъланыну амаллары жарашдырылып, сингдирилгенде.

Ма алай бла аллергология саулукъ сакълауда магъаналы болгъаны ачыкъланнганды. Аны себепли РСФСР-ни Саулукъ сакълау министерствосуна кабинетни тюрлендирип, ара къурауну юсюнден тилек жазгъанма. Жууап терк берилгени къуундырыгъанды. Алай бла бизге кёшакъ халда он ишчи жер бёлюннгенди: терапевтле, врачла-лаборантла, педиатрла алынгандыла.

Ишлеп башлагъанабызда уа, саулукълары къыйыннга айланнган, стационарда багъылырыгъа керекли адамла кёп келип башлайдыла. Аланы халларына са кюннюю къоразгъанга керекликси ачыкъ болады. Аны юсюнден КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосуна белгили этмеге. 1990 жылда республиканы клиника больницагъа ол кезиуде башчылыкъ этген Тлаппшоков Бетал Хусеновични болушлугъу бла терапия бёлюмде бизни саусузлагъа жерле бериледге.

Бара-баргъанда, аллергиядан, ёпке башлары бууулун саулай юйюрге къыйналгъанларына тюшюнеме. Бу ауруула тёлюден тёлюге ётгеннери белгилиди. Алай бла Аллергология стационарда Юйюрню саулугъун сакълауну арасын къураргъа керекликси ачыкъланады. Биз тширыуланы сабийлери бла бирге багъылыргъа чакъырып башлагъанабызда, бу ишге асыры къууаннгандан, кёпле жилягъан окъуна этгендиле. Анала сабийлери ючюн асыры жарсыгъандан, кеслерини саулукъларына заманлары болмагъанды. Бизде алагъа сабийлери бла бирге турурча, кеслерине къаратырча онгла къуралгъандыла.

Токъсанынчы жылла артыкъда магъаналы бла жетишимли болгъандыла. 1991 жылда мени башламчылыгъым бла Шимал Кавказда Аллергологланы бла иммунологланы ассоциациясы къуралады. Ол а РФ-ни Саулукъ сакълау министерствосуну аллында соруула салыргъа, кемчиликлени ачыкъларгъа онг береди. Сёз ючюн, Ассоциацияны болушлугъу бла аллергия ауруулану тинтиу жаны бла лаборатория къуралгъанды.

- Аллергологияны айнытыу республикагъа алай магъаналы нек болгъанды? Биогюнлюкде ыразымысыз аны къуралгъанына?

- Астмадан бла аллергиядан тюз багъар ючюн, ауруну сылтауларын тохташдырыргъа керекди. Биогюнлюкде уа республикада аны тохташдырыуну шёндюгю амаллары сингдирилгенле. Сёз ючюн, молекулярный диагностика. «Иммунокап-250» аппаратны болушлугъу бла адамны къаны сюзюледи. Неда «Alex» аппарат. Аны болушлугъу бла уа къанны бир тамычысындан бу ауруну къозгъагъан 300 аллергенни тохташдырыргъа боллукъду.

Аны айтханым, лабораториядa болгъан шёндюгю оборудование аллергияны сылтауларын, багъыуну амалларын да ачыкъларгъа онг береди. Анга бек ыразыма.

- Сиз къуру республикада угъай, Шимал Кавказда медицина илмуланы биринчи доктору болгъансыз, профессор атны къоруулагъансыз, тёрели кавказлы юйюрде ёсген къызгъа медицинада жол ишлеген къыйынмы эди?

- Мен мурат ларымдан артха турмагъанма. Ахшы юлгюм болгъанды – атам. Аны иши, адамла бла сёлеше билгени, анга халъда этилген хурмет, жюрек халаллыгъы, къураучу ким – ала барысы да мени айнынуума себеплик этгендиле.

- Сизни къыял эм ведомстволу саугъаларыгъыз кёпдюле, бек багъалыгъа къайсын санайсыз?

- Къыйынынгы ангылап, белгилеселе, бек къууандырады, алай «Россей Федерациясны сыйлы врачы» деген ат манга барысындан да багъалыды. Мен врачма – ол сабийлигимден итинген, жюрегим бла сюйген усталыкъды.

- Кесигизни насыплы адамгъа санаймысыз? Насып недеди?

- Хау. Сайлагъан усталыгъымда салгъан муратлагъа жетишалгъанма. Юйюрюм къууандырады. Юй башчым не заманда да болушханлай, билеклик этгенлей келеди. Бизни ариу юйрюбюз барды – къызла, туудукъла. Ала бла бек ёхтемленеме.

- Атагъыз Ханафий Исхакович белгили къырал къуллукъчу, миллетде хурмети жюрюген адам болгъанды. Сизни эсигизде ол къалай къалгъанды?

- Атам дунияда болмагъанча адам эди. Жашауун, билимин, къарыуун халкъгъа къуллукъ этиугге жоралагъанды. Шёндюгю заманда аныча къырал къуллукъчуча, оноучула жетишмейдиле. Не болумда да ол жамааутны сейирлерин эм башха салгъанды. Оноу чыгъаргъанда, жукъдан да къоркъмагъаны, оюмлулугъу, хунерлиги биогюн да сейир этгиндиле, кёллендиреди.

Ол бийик къуллукълада ишлегенди, алай ала аны адамлыкъ ышанларын бузмагъандыла. Халал, чомарт, оюмлу, акъыллы, кертини бла жалгъанны бир бирден айыра билген адам боллгъанды. «Артыкъда магъаналыны бла арт болжалгъа салыргъа боллукъ затланы айыырыгъа керекди», - деучюсю эсимдеди.

Иш кёллю, сайлагъан жолуна кертичи ол хар къуллукъда да бет жарыкълы урунгнганды, жашау жолунда тюбеген адамланы къадарларында жарыкъ ыз коюйгъанды.

- Светлана Ханафиевна, сейир ушакъ ючюн сау болугъуз.

Ушакъны **ТИКАЛАНЫ Фатима** бардыргъанды.

8 февраль – Илмуну кюню

«Этген сайлауума чыртда сокъуранмайма»

Гергъокъаланы Джамиля филология илмуланы кандидатыды. Биогюнлюкде КъМКъАУ-ну тыш къыраллы тиллени усталыкъ халда окъутууну педагогикасы эмда психологиясы кафедрасыны доцентиди. Эки уллу монографияны, студентлеге юч окъуу китапны, къыркъ чакълы магъаналы илму статьяланы да авторуду.

- Джамиля, сен илмуну айныууна аслам юлюш къошхан алимлени юйюрлеринде ёсгенсе. Илмуну жолун атанг-ананг айтыпмы, огъесе кесинги жюрек изленминг бламы сайлагъанса?

-Преподаватель болургъа кесим сюйгенме. Гитчелигимде окъуна «университет» деген сёзню айтыу туруучуну артда кесиме айтып да эсгергендиле.

Сёзсюз, адамны неге да тюшюндюрген эм биринчи усталары – ала аны атасы бла анасыдыла. Кертиди, артда жашауда биз кёп башха усталагъа тюбейбиз. Алай эсе да, ёсдюрген, сени дуниягъа кёз къарамынгы тохташдыргъан, ачыкъ ниетли инсан болургъа юйретген да ананг-атангды.

Биогюнлюкде республикада, андан тышында да десем, айып этмезле, белгили профессорланы, алимлени кёзлеринча, алагъа тийишли болургъа кюреше, жашаууму, ишими да алай бардырама. Сайлайгимде аланы кеслерини ишлерине къалай кёл салгъанларын кёре тургъаным а, хау, артда манга усталыкъ сайлауума да себеплик этгенди. Юйде уа жаланда юйретген этгендиле ансы, мени сайлауума къаршы тургъан болмагъанды. Ала, къайсы жаны бла алып айтханда да, уллу интеллигентледиле.

Филологияны сайлагъанма, тыш къыраллары тилледен окъутама. Ол, айтханымча, кесими сайлауумду. Анга сокъуранмайма. Нек дегенде биогюнлюкде тиллени бирлегнинг – ол жашауну ислемиди. Хар заманда да сайлау жаны бла эркинликни кесиме къойгъандыла. Артда туризм, психология ызда окъугъанымда да, къуруда кёллендиргендине.

- Кюрешген теманг не бла сейирди санга, аны илмуда жангычылыгъы уа, магъанасы недеди?

- Баям, илмугъа жолум аспирантурагъа дери да башланнганды. Нек дегенде школда, студент жылларымда да тюрлю-тюрлю конференциялагъа къатыша, жетишимли болгъан кезиулерим да бар эдиле. Биринчи аллай магъаналы тюбешиуюм а, биогюнлюкде эсиме тюшюрюп айтсам, университетде окъуй тургъанымда, Новосибирскде болгъанды. Анда призёргъа тийишли кёрген эдиле, алай а ол манга илму статьяланы жазыу жаны бла ахшы сынам болгъан эди, аспирантурагъа кирип, билимими андан ары ёсдюрюргe да алай бла кёлленгенме.

Кандидат диссертациямы темасы «Эгоцентризм лингвистического дискурса» деп алайды. Аны къарачай-малкъар, орус, ингилиз тиллени материалларында жазгъанма. Биогюнлюкде лингвистикада бу жаны бла кёп иш этилгенди деп, айтыргъа боллукъду. Мен бу теманы сайлагъан кезиуде уа ол алыкъа тинтилмеген эди. Илмуда да жангычылыкъгъа саналгъанды. Илму башчым а филология илмуланы доктору Аликланы Рашит Солтановичди.

- Жамааутны айныуун алгъа элтирик – ол илмуду, дейдиле. Сени оюмунг а къалайды аны юсюнден?

- Сёзсюз, ол алайды. Илму, аны кесини тарыхына къарасакъ окъуна, ол адам улуну не жаны бла да айный барыууну магъаналы мурдорларыгъан бириди. «Илму» деген ангыламны магъанасын эсге алсакъ – ол билимди. Андан сора да, ол бизни жашауубузну мурдорун къурагъан бёлюмлени, аны жорукъларыны окъуна мурдоруду.

Илму тинтиулеге, ислемлеге кёре, сёз ючюн, технологияла жангырадыла, медицина айныйды, жангы амалланы хайырлары бла дарманла къураладыла, жамааутны жашауу да тынчлыкълы, ырахатлы болурча онгла чыгъадыла. Аны болушлугъу бла биз бирси миллетлени маданиятларын, тиллерини къурамларын да бегирек билебиз.

Андан сора да, илму – ол чыгъармачылыкъны бир тюрлюсючады. Адам тинтиулери бла бир даражагъа жетсе, андан да башха жангычылыкъны излерге, алимлени кёз къарамларын да тенглешдирирге сюеди. Сёз ючюн, кесими ишлерими юлгюге алсам, тил илму статьялада, башха тюрлю чыгъармалада къалай жюрютюлгени, ол (тил) алада кесин къалай ачыкълагъаны сейир болгъанды.

Ызы бла уа жамааут арасында адамны тил билими къалай айныгъанын, тюрленгенин да тинтгенме. Студентлеге дерс бергенингде окъуна аны (тилни) къалай хайырланнганынг да кесине эс бурдуртады.

- Ананг, белгили алимбиз Геляланы Ариука Ибрагимовна, бир кезиуде Тюркде да ишлегенин кёпле биледиле. Ол заман сени эсингде къалай къалгъанды, къалайладыла сезимлеринг?

- Школ жылларым, студент заманым, ёсе баргъан кезиуюмю асламысы атамы къатында кёбюрек озгъандыла. Нек дегенде ол жыллада анам Тюркде ишлегенди, андан сора да, мектепден сора атам урунгган университетде окъугъанма.

Аны себепли биринчи яшчилерими бла жаркой биширгенимден башлап, растворну къалай этерге окъуна ол юйретгенди. Биреуню ырысхысына сагъанакълыкъ этмезге да. Ол жаланда сёзню бла угъай, къарамы бла окъуна юйрете билгенди. Андан да бег а – кесини адамлыкъ ышанларыны юлгюсюнде.

Тутхан ишине да уллу кёллю болмагъанды. Ол къайсы бёлюмде да кесини хунерин ачыкълай, хайырлана да билгенди. КъМКъУда ботаникалы бахчаны лаборантындан башлап, ызы бла агрономия факультетни деканыны орунбасарына, эл мюлк илмуланы докторуна, профессоргъа дери да. Ол лаборатория да къурагъан эди КъМКъАУ-да, ол а жаланда республикада угъай, андан тышында да белгилиди. Былтыр бу лабораториягъа атамы – Гергъокъаланы Джамалны – аты аталгъанды. Аны ючюн директорубуз Аслан Апажевха ыразыма.

Юйюр а атама эм багъалы зат эди. Манга ол жаланда ата угъай, шуёх да болаллгъанды. Анам бла атам бир бирлери бла 40 жыл чакълы заманны жашап, ишлеринде бет жарыкълы болгъанлары, юйюр къыйматланы багъалай, ол жаны бла да юлгюге тийишлиликлери ючюн кёлюм хар заманда кётюрюлгенин да жашырмайма.

- Биз билгенликден, психология бла да кюрешесе, лекцияла, тюбешиуле да бардыраса. Бу бёлюм а не бла тартады сени кесине?

- Психология бла кюрешгенли он жыл чакълы болады. Классикалы психолог-консультантха окъугъанма. Айхай да, башхабашха терапиялы амалланы тюрлюлерине да кёп юйренирге, тюшюнюрге керек да болгъанды. Бютюнда аслам эсни психосоматикагъа да бурургъа тюшгенди.

Хар заманда да анам адам жаланда китапланы, дерсликлени окъугъаны бла билимли болуп къалмагъаныны, аны ючюн анга ич дуниясыны, ниетини тазалигъы да керек болгъанын айтып, ол затланы ангылатып тургъанды. Адамны психологиясыны юсюнден окъуугъну а ма быллай энчиликлеге тюшюндюреди, аланы юслеринден билиминги да ёсдюреди. Инсанны сезимлерин, къылыгъын, башха тюрлю ышанларын эслерге юйретеди. Аны себепли манга ол сейир болгъанды.

Манга врачла ана болаллыкъ тюйюлсе деген эдиле. Ала бакъгъан эте эдиле, алай а сыйтау неде болгъанын излемегендиле. Психосоматиканы болушлугъу бла уа жашауну, саулукъну да башха даражасына чыкъгъанма, насыпха. Биогюн юйде юч сабий ёседиле, айып этмезиз алай айтханым ючюн да.

Психология жаны бла эм алгъа консультацияларымы аламысында онлайн халда бардыргъанма адамла бла. Энди уа, жаланда биреулен бла бетден-бетге тюбешиуледен сора да, къауумла къурар муратым барды. Алай болса, ауруну сыйтауу неде болгъаны терк ачыкъланады, сора аны тынгылыракъ тинтирге да онг чыгъады. Бу кюнледе бир къызчыкъ сёлешип, ыразылыгъын билдиргенди. Аны бла эки айны ичинде ишлегенбиз, психосоматика амалла бла ол аллергия ауруудан ири болгъанды.

Жамааутда арт кезиуде психологиягъа кёз къарам тюрлене тебиргенча кёрюнеди. Адамла кеслерине къарагъа, жарсыулары бла ишлерге излейдиле. Инсан саулукълу, насыплы болса уа, аны юйюрю, сабийлери да, аны жашауун къатлап, жетишимли боладыла. Аны себепли уа, эм алгъа, ол жанына эз бурууну тюзге санайма.

- Иш бла кюрешген, сабийле да ёсдюрген тиширыуну бош заманы уа бармыды?

-Заманым жокъду деп айталмайма, алай эсе да, ол азлыкъ этеди. Сабийлеге кыарап, онлайн, офлайн халда да ишими бардырыргъа, айхай да, ол керек болады.

Жашауда кесинг этмесенг, кюрешмесенг, кеси аллына жукъ да болуп къаллыкъ тюйюлдю. Хоъулмудан келмейди деп, олтуруп къалгъан хау, тынчды. Алай а, сен амал излесенг, заман табылгъан да этеркиди.

Сабийле аппалары къолу бла ишлеген заманда аны кёрюп тургъандыла. Биогюнлюкде ала да чыгъармачылыкъ бла кюреширге талпынганларына ыразыма.

Кёсим да сурат ишлерге, эшерге, тигерге деген, кюлларым бла бир зат этгенлей тургъа сюеме. Бош айтмайдыла иш адамны къылыгъын да игилендиреди, деп. Сени бир жарсыу къыйнап тургъан заманда оъуна бир зат бла кюрешип, акъылынгы ангa бурсанг, жашауунг да анга кёре тынчлыкълы, жюрегинг да ырахат боллукъду.

Ушакъны **МОКЪАЛАНЫ Зухура** бардыргъанды.

Эсде тутуу

Малкъар халкъны бек асыл адамларындан бири, Къабарты-Малкъарны сыйлы артисти, назмучу, тамсилчи, кёп иги жырны автору, драматург Маммеланы Шакъманны жашы Ибрагим туугъанлы 105 жыл болады.

Кёп тюрлю фахмуну белгили устасы

Кёнделенде туугъан сабий жукъ кангылап башлар заманнга, жангы власть жангы ыз ызлагъанда белгиленгени бла къыралны къыйыр жерлерине 25 минг орус устазланы ийгендиле, жер-жерледе устазла хазырлаугъа да эс бургъандыла. Алай бла Ибрагим да туугъан элинде орус адабиятдан, культурадан да тынгылы билим алгъанды. Ызы бла Ленинчи окъуу шахарлыкъда окъугъанды.

Устаз болургъа эди умуту, алай а 1937 жылда колхоз-совхоз театр къурала башлагъанда, школда, ЛУГ-да окъугъан жылларында да театр кружоклада жетишимлерин эсге алып, аны ары чакъыргъандыла. Анда Ибрагим,экижыллыкъ къысха окъуу программаны бошап, актёр устаслыкъ алгъанды. Алай бла, малкъар театры биринчи артистлерини жыйынына киргенди.

Ала 1939 жылны ахырында К.Тренёвну пьесасына кёре салынгган «Любовь Яровая» оюнну кёргюзтгендиле. Анда Ибрагим комиссар Кошкинни сыфатын къурагъанды. Анга къарагъанла барысы да белгилегендиле жаш актёрну фахмусун. Къулийланы Къайсин, газетде ол оюнну юсюнден яза: «Комиссар Кошкинни ролюн артист Маммеев толу ачыкълагъанды. Ол битеу оюнда эм иги сыфатладан бириди. Актёр жигитине керек тюрсюнле табалгъанды», – дегенди.

Андан арысында да Маммеланы Ибрагим сахнада кёп тюрлю жигитлени сыфатларын къурагъанды: Боталшаны Иссаны «Таулада танг жарыйды» деген драмасында – Мусукаланы Ахмат, комиссар Смирнов бла къарт киши Дауут, М. Зарудныйни «Тейри къылычында» – Кряж, Ф. Шиллерни «Хыйлалыкъ бла сюймеклик» пьесасында – музыкант Миллер, Хамзаны «Майсараны хыйлалары» комедиясында – Хажи, Жантуулану Иссаны «Сын ташында» – Аслангерий, Коста Хетагурову «Фатимасында» – къызны сюйген жашы Ибрагим, И. Франкону «Урланнган насыбында» – къарт Никола, Тёппеланы Алимни «Артутайында» – тау жамааутны башчысы Тенгизни...

Фахмулу актёр ролюн тынгылы ачыкълар ючюн, экспромт этеди – болумгъа кёре сыфатха кеси да бир жангы затла къошады. Ол жаны бла Ибрагимге ким да сукъланырча эди – къарамы, къымылдагъаны да келишгендиле аны оюнуна. Аман адамны, игини ойнаса да, къараучуланы иннандырыргъа кюрешгенди. Алай бла алагъа кесин сюйдюргенди.

Жазыучулукъ жолун Ибрагим назмула бла башлагъанды. Аны биринчи назмулары 1939 жылда «Насыплы тёлю» деген жыйымдыкъда басмаланнгандыла. Ол жыл окъуна аны СССР-ни Жазыучула союзуна алгъандыла. Биринчи энчи назму жыйымдыгъы уа, «Назмула бла тамсилле», 1958 жылда чыкъгъанды.

Андан арысында Маммеланы Ибрагимни «Чалгъы», «Санга саугъам», «Жерни ауазы», «От жанады», «Сокъ, сыбызгъы», «Сайламала» деген, башха назму, тамсил китаплары да чыкъгъандыла.

«Сокъ, сыбызгъы» дегени алгъыш бла башланады. Аны Ибрагим жюрегинден айтханы баямды – ауазы эшитилип турады. Анда быллай тизгинле бардыла:

Жашауунг, кюн жарытханлай,
Жарыкъдан, къууанчдан толсун!
Сёз ючюн, сен кесинг кылай
Сюе эсенг, алай болсун!

Поэт назмуларында урнуууну, таза ниетлиликни, ариу къылыкъны, жандауурлукъну, сюймекликни – бизни адам этген шартланы ариулукъларын, магъанаалылыкъларын, ала неден да баш болгъанларын айтады. Ибрагим жашауда жарыкъ, халал адам эди, чыгъармалары да, анга ушап, жарыкъдыла, таукелдиле, лирика жигити да – аманлыкъ, терслик, азап, сатлыкъ дегенча эриши затланы билмегенча, жаланда жарыкъ, умутлу жолла бла келгенча, жарыкълыгъы да жарыкълыкъны биийгине чыгъып, жарсыуу да энтта да ачыл тургъанчады.

Тамсил жанр малкъар адабиятда артыкъ кенг жайылгъанды дерча тюйюлдю. Алай а Ибрагимни юлюшю анда да барды. Ол, жашау болуммагъа жютю кёз бла къарап, анда кёрген затларыны юсюнден аламат тамсилле жазгъанды. Аланы бир къаууму школ программагъа да киргендине. Сёз ючюн,

«Терек бла таш», «Ёгюз бла эшек»... Тамсил жазыу кюлкю да, чам да, адамны жюрегине жетген суратлау да излейди. Ибрагимни ол ишни уста этгени «Эшек къуллукъда», «Айыу бла хауа чыракъ», «Баш бла аякъла» деген башха тамсиллеринде да кёрюнюп турады.

Аны сёзлеринде жазылгъан жырлагъа сюйюп тынгылайбыз: «Сюймекликни вальсы», «Келин келеди» (Келинни алып келебиз, жол бериги! Бек ариуун сайлагъанбыз, ма кёрюгюз...), «Терезеги жарыгы» (Мен сени излеп келеме), «Сокъ къобузну» (Бизде – биченчи жыйында, ингир сайын адетди той...), «Сакълайма сени» (Булбул жырласа, жел шыбырдаса, сен келе тургъан сунама...), «Татлы жукъла» (Сени бетинге тёгюле турад жарыкъ нюрю толгъан айны), «Чакъыр мени» (Жулдузладан толгъан салкъын кечеледе мен сени излейме, сюеме кёрюрге) эм башхала.

Малкъар драматургиягъа да туллу юлюш къошханды Маммеланы Ибрагим. Ол бек белгили пьесаларындан бири «Шамай къалады». Ол бизни театрда беш кере салынгганды. Хар тёлю анда кеси жаратхан рольла табады. Сабийлеге атап, Ибрагим «Нарт Ёрюзмекни» да жазгъанды. Дагъыда ол «Жокъду мени атам», «Къурман», Кязимни «Бузжигитине» ушатып, «Сюймекликни поэмасы», «Ённаны дарманы» деген эм башха пьесаланы да авторуду.

Ибрагим 1940 жылда аскер къуллукъгъа чакъырылып, Уллу Ата журт уруш башланнганда, чекде болгъанды. Алай бла анга къазааятха биринчи юнледе окъуна тюшгенди. Ол къуллукъ этген погранотряд, Германияны чегинден башлап, Воронеж областны, Жангы Осколну тийрелеринде уруш этгенди.

Ибрагим алгъа генерал Николай Ватутинни адъютанты болгъанды, ол 1944 жылда ёлгенден сора уа, аны маршал Георгий Жуковну сакълагъан къауумгъа ётдюргендиле. Маршал бла Ибрагим Берлинге дери жетгенди. Анда 8 майда Берлинни Карлсхорст атлы районунда немисли генералла толу капитуляциясны юсюнден къагъытлагъа къол салгъанда, ол маршал Жуковну биргесине эди – къалауурланы ёсюмлерине кёре айыргъанларында, ары тамата старшина Маммеланы Ибрагим да тюшгенди. Алай бла Улуу Хорламны юсюнден да, биринчиледен болуп, маршал Г.К. Жуковну кесинден эшитгенди ол. Аны «Терезелени ачыгъыз» деген пьесасы ол кюнлени юслеринденди. «Къадарны чархы» деген эсгериулеринде да ол затла толу айтыладыла.

Аскерден Ибрагимни 1946 жылда эркин этгендине. Ол жети жылгъа жууукъну кёрмей тургъан ахлуларын Къыргъызда тапханды. Анда Джалал-Абад областны Сузак районуну Чоко-Тёбе элинде библиотеканы таматасы болуп ишлегенди.

Ата журтха къайтханлай а, бир кесек заманны «Коммунизмге жол» газетде урунгнганды. Бизни театрбыз жангыдан къурала башлагъанда уа, ары кёчгенди эм, 2004 жылда 17 октябрьде дуниясын алышхынчы, сахнагъа къуллукъ этгенди. Малкъар театры тарыхыны юсюнден «Малкъар театр» деген китабын жазгъанды.

Маммеланы Ибрагим урушда этген жигитликлери ючюн Къызыл Жулдузну, Ата журт урушну 1-чи даражалы, мамыр жашауда «Сыйлылыкъны Белгиси» орденлеге, иги кесек майдаллагъа да тийишли болгъанды. Анга КъМАССР-ни сыйлы артисти деген ат аталгъанды.

Хапаргъа, таурухха да уста Ибрагим, бизни ийнагъыбыз, жыл саныда да къарамай, къайсыбызгъа да нёгерлик этерге хазыр эди. Аны жумушакъ ауазы, акъыллы къарамы, жарыкълылыгы жашау жолларында аны таныгъанлагъа уллу саугъа болуп къалгъанды.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Унутмау

Совет власть келгенден сора, таулу, къабартылы эллеге оруслу устазла,алимле, къурулушчула, терек бахчачыла, башха устала да келип, халкъны окъутуугъа, юйретиуге, эллени айнытыугъа уллу къошумчулукъ этгендиле. Иван Порфирьевич Ковтненко аладан бири эди. Ол бек алгъа Прохладна темир жол станцияны къатында питомникде ишлеп башлагъанды, алма, шаптал, къайын эм башха тереклеге къарагъанды. Артда «Айбат битимле» совхоз къуралгъанда, анга кёп жылланы башчылыкъ этип турганды.

Ма мында Темир жол министерствону оноучулары тыш къыралдан кёксюлдюм назычыкъланы алтыннга алып келтиреди. Алагъа къарагъа уа Иван Порфирьевичге буюрадыла. Мурат, зыгыланы уллу терекле этип, Россейни курортларына, паркларына багъаракъ сатаргъа сюе эди. Жаш тыш къыралны айбат терекчиклени тёгереклеринде, кече, юн демей, «къарс къагъып» айлана эди. Болсада аланы ири кесеги къуруп къалгъанды. Жашны билип, аманлыкъ этеди деп, тутаргъа окъуна тебиреген эдиле.

Иван Порфирьевич тереклени жалгъан ёсдюрюрге боллугъун биле эди, алай зыгытланы уа къайдан алсын. Биягъы алтын берип сатыр онг а жокъду. Ол заманда Ковтненко назыны урлукъдан ёсдюрюр мурат этеди. Кёксюлдюм назы тёрт жылгъа бир кере урлукъ береди. Бек башы уа - бизни къыралда аллай сынауу бир адамны да жокъ эди, аны къой - тыш къыралны илму китаплада да аны юсюнден бир сёз да жазылмагъанды.

Битеу чырмаулагъа да къарамай, жаш ишни къолгъа таукел алады. Тюрлю-тюрлю топуракъгъа урлукъна салады. Назыла жерден чыгъып, бир кесекден къуруп къала эдиле. Этген сынаулары жюзге бла угъай, мингле бла саналгъандыла. Болмайды. Ковтненко кечеле бла жукъламай чыгъады. Сора бир жол башына быллай оюм келеди: «Сабий тууса, биринчи анасыны сютюн ичеди. Назычыкъны кесини акъгъан шинжилерини ичинде ёсдюрсе уа къалай болур?» Жерге салып, эки ийикъны сакълайды, назыла ёседи. Ол алагъа кече белинде окъуна туруп къарагъанды.

Ёседи, айнийдыла терекчикле. Хар зат да адамладача. Бек алгъа сабий туугъан юй - назыны кесинден акъгъан шинжичикле. Андан сора ясли, ызы бла сад, школ... Юч-тёрт жылдан а къайсы назы жашил, къайсы кюмюш, къайсы кёксюл боллугу белги береди. Аланы атлары да тыш къыраллыла эдиле –Плаука, кюмюш бетли эсе, ол Аргентеяды, кёксюдюм, жашилле, бир кесек жарыгъыракъла да бар эдиле. Урлукълары, гаганакълары да къат-къат эдиле: назы терекни бек башындагъы кюмюш, ортасындагъы –кёксюл бетлиле. Энишгедегилени уа урлукъгъа алмагъанды уста, нек дегенде аладан жашил назыла жаратылгъандыла.

Алай бла Иван Порфирьевич назыланы онтёрт тюрлюсюн жайгъанды. Хар назычыкъгъа, къагъанакъ сабийгеча, къарагъанды. Бир адамны да къолун тийдиртмегенди. Керек болса, кеси къазып, тийишлисича чулгъап бериучю эди терекни саугъагъа. Жыл сайын бу субай терекле къыралны жюзге бла шахарларына жиберилге эдиле.

Иван Ковтненко уа жаланда назыла ёсдюрюу бла чекленип къалмагъанды. Ол Долинскни башында, Акъ-Сугъа баргъан жолну сол жанында, гюллени да кёп тюрлюлерин ёсдюргенди. Аны розаларыны хапары узакъ жерледе да айтылгъанды. Ол сиреньни да башха тюрлюлерин чыгъаргъанды, сууукъларгъа чыдамлы ит бурунну да ёсдюргенди. Мени тамата эгечим Зоя Ковтненкону башчылыгъында гюл бахчада ишлей эди, биз а, анга барып, ол розалы талада айлана, ариулукъларына бла аламат ийиклерине сукъланыучу эдик. Иван Порфирьевичи, бизни кёрсе, келип, тауча: «Бирчигине окъуна тийсегиз, артда эшитмегенем демегиз», - деп кетичючюо биогюн да эсимдеди.

Ол розаланы 300-ге жуукъ тюрлюсюн, ол санда къарасын да, ёсдюргенди. Ала биогюн да ёседиле. Аны къолуну юсю бла битеу да розаланы юч минг сорту ётгенди. Ол жыллада Хасанияда «Айбат битимлени» совхозунда техникум да ачылгъан эди. Ары Совет Союзну кёп жерлеринден келип, жашла, кызыла окъуй эдиле. Совхоз кеси уа жыл сайын кыралны шахарларына бла эллерине эки миллион гюлню эмда миллион зыгытны, ол санда кёксюл назыланы да, жибергенди.

Ариу назыланы, гюллени да патчахы

Иван Порфирьевич ала ючюн кёп саугъала кьоллу да болгъанды. Ол республикада кыралны саугъаны алгъан биринчи адам эди, Къабарты-Малкъарны илмусуну сыйлы къуллукъусу, Ленинни, Урнууну Къызыл Байрагъыны, «Сыйлылыкъны Белгиси» орденлерини кавалери эди, Сталинни саугъасына да тийишли болгъанды. Совхоз ёсдюрген битимле уа Москвада ВДНХда кёп кере кёргюзтюлгенديле, дипломлагъа да тийишли болгъанды. Иван Порфирьевич ВДНХ-ны алтын эмда кюмюш майдаллары бла саугъаланнганды. Бир жол а саугъагъа женгил машина береди, ол а аны совхозну керекленре этеди. «Ол мени неге керекди, мени Зорька деп атым барды. Ол бек акъыллы затды! Бирде тау жолла бла бара, сыртындан жыгъылсанг, ол а жеринден тепмей, сен биягъы жюгенин къолунга алгъынчы, сакълап турур»,- дей эди ол.

Иван Порфирьевич юйюр къурамагъанды, аны сабийлери, юйю, юйюрю да кеси ёсдюрген назыла бла розала, сохталары бла шуёхлары эдиле. «Юйдегили болурдан алгъа, жаратхан къызынга къарагъа, аны бла паркда айланыргъа керекди, мени уа аллай заманым жокъ эди», – деп кюлюр эди ол.

Бюгюнлюкде аны бла ишлеген, аны таныгъан адамла Хасанияда бардыла. Аладан бири Хапаланы Идрисди. Жашлыгъында совхозда трактороч болуп бир ненча жыл ишлегенди. «Сейирлик адам болуучу эди ол. Кёп къуллукъчула бла таныш эди, аны ючюн а кесин бир заманда да кётюрмегенди. Малкъар халкъ кёчгюнчюлюкден туугъан жерине къайтханда, аны къуучанны чеги жокъ эди. Ол тауча да билгенди. Ахыр кюнюне дери Долинскде бир юйде кеси, юй жумушчусу бла жашагъанды. Алгъан иш хакъыны асламысын а совхозну керегине къоратып турганды. Манга ахча неге керекди, не этерикме мен аны»,- деучю эди», - деп эсгерди Идрис.

Сёзсюз, Америкадан келген бу ариу терекле башха жерледе да ёсгендиле. Кавказны курортларындан сора да, шимал захарланы орамларын да жасагъандыла. Къаллай топуракъда, къаллай хауа болумлада да кёзню, жюркни да къуундырыпл, ариу ёсгендиле. Назылагъа сурам да жылдан-жылгъа кёпден-кёп болуп барады.

Минги тау Къабарты-Малкъарны бир белгисиди дерге боллукъду, алай анга жашил, кюмюш, кёксюл назыланы да къошаргъа керекди. Нек дегенде республиканы бек уллу эллеринден биринде – Хасанияда – ёсген назыла, жашил назыла жаланда Нальчикни орамларын, паркын, адамланы арбазларын айбат этиу бла чекленип къалмай, Москвада Кремльни эмда Мавзолейни къабыргъасыны къатларында, Санкт-Петербургда Пискаревский къабырлада, Жигит шахар Бесоев эмда Волгны жагъасында Мазаев обада сюеледиле. Ала Новосибирскде, Омскде, Тбилисиде, Уралда да бардыла. Арт бир ненча жылны ичинде уа Израильде, Узбекистанны Ташкент, Самарканд захарларында да ёседиле.

Шёндю КъМКъУ-ну медицина факультетини къатында ёсген назыланы уа Ковтненко кеси да къатышып, ол замандагъы Ленинни окъуу захарда билим ала тургъанла бла бирге салгъан эди. Битеу ол жашил, субай назыланы уа барын да бир адам чыгъаргъанды – Иван Порфирьевичи.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Ангылатыу

Жангы жумушла, анга кёре да жууаплылыкъла

РФ-ни Сюд приставланы федерал службасына кредит эм микрофинанс организацияланы ишлерине контроль этиу жаны бла эркинликле берилгенديле. Бу жангычылыкъны магъанасын ведомствону КъМРде Управлениясыны право жаны бла жалчытыу, къырал реестрни бардыры, предприятияланы ишлерине контрольну тамамлау жаны бла бёлюмюню башчысы Къазийланы Марина ангылатады.

– Марина Далхатовна, сюд приставлагъа салыннган жангы жууаплылыкъны энчиликлери недеди?

– Быйыл 1 февральда «Болжалында тёлнемеген борчну къайтаргъан кезиуде инсанланы эркинликлери бла законлу сейирлерин сакълауну» эмда «Микрофинанс ишни бла микрофинанс организацияланы юсериндениндеги федерал законлагъа тюзетиуле кийириуню юсюнден» 467-ФЗ номерли федерал закон ючюнде киргенди. Ол быйтыр 4 августа жаращдырылгъанын айтырчады.

Алай бла РФ-ни Сюд приставларыны федерал службасына жангы надзор-контроль эркинликле берилгенديле. Сёз инсанла къайтармай къойгъан борчну жыйгъан кезиуде кредит эм микрофинанс организацияла тамамлагъан жумушланы юсериндениндеги барады.

Бу иш бизге жангы болгъанны бла байламлы кредит эм микрофинанс организацияланы тизмеси къуралгъанды. Ол Россейни Банкы кёргюзтген шартларгъа кёре жаращдырылгъанды.

Жангы излемлеге тийишлиликде, банкла бла микрофинанс организацияла тёлнемей къалгъан ахчаны къайтаргъу жумушланы тамамлагъан кезиуде, инсанла бла къуралгъан байламлыкъланы жасагъан эм асыргъан оборудование эм программала бла жалчытылынырга борчлудула. Дагъыда ала профессионал ишлерини юсериндениндеги шартланы бла документлени юч жылны ичинде асыргъа керекдиле.

– Тюз ангылагъан эсем, битеу бу жумушла коллекторланы ишлери бла байламлыдыла?

– Хау, башында сагъынылгъан федерал законда инсанладан борчну къайтарыуну жангы мадарлары белгиленипдиле. Энди инсанла бла байламлыкъланы жаланда робот-коллектор жюрютюрюкдю. Аны къалай ангыларгъа боллукъду? Борчлары болгъан инсанла бла организацияны келечилери тюбекир тюйолдюле, бу жумушланы энчи программа – автоматизацияланнган агент – толтурлукъду. Бу кезиуде уа робот-коллекторгъа да законлада белгиленген жорукъла бла чекле салынадыла.

Автоматизацияланнган агент инсан бла бардыргъан ушакъ жаздырылгъанлай турлукъду. Болсада адам робот бла сёлешмей, организацияны келечиси бла байланыуну излегге боллукъду. Бу тилек толтурулургъа керекди.

Борчлары болгъан инсанла бла Госуслуги порталны болушлугу бла да къуралгъыкъдыла байламлыкъла. Алагъа ашырылгъан шартла электрон билдириуге тенг этилгендиле. Ол себепден коллектор, кредит, микрофинанс организация Госуслуги порталгъа кёшулургъа керекдиле. Дагъыда инсан порталда билдириуле алыргъа ыразылыгъын билдиррге тийишлиди.

Адамны жашагъан жерлерине почта, курьер, неда бу жанна бла энчи службаны болушлугу бла борчну къайтарыуну юсюнден письмо ашырылырга да боллукъду. Бу кезиуде уа инсан бла тюбешмесе да, анга билдириу этилгенине саналады.

– Быллай билдириулени кюн, сагъат сайын ийип, адамланы башларын хайран этип турмазламы?

– Анга чекле бардыла: айны ичинде Госуслуги порталда инсаннга борчну юсюнден жаланда эки билдириу этилирге боллукъду.

Жангы законда ФССП-гъа коллектор эм микрофинанс организациягъа борчлары болгъан инсанла бла тюбеширгe, телефон бла сёлеширгe, автоматизацияланнган программаланы хайырланыргъа, электрон билдириуле ашырыргъа, чекле салыргъа эркинлик берилгенди. Ол жаны бла оноу контроль жумушладан сора РФ-ни законларына бузукълукъла дайым да этилгенлери ачыкъланса чыгъарылады.

Ушакъны **ТИКАЛАНЫ Фатима** бардыргъанды.

Эсепле

Танг кесек ток чыгъаргъандыла

РусГидро компанияны Къабарты-Малкъарда бёлюмюнде быллтыргъы ишлерини эсеплерин чыгъаргъандыла, станцила неллай бир электроючю бергенлерин да туура этгендиле.

Саулай алып тергегенде, ГЭС-ле бары да 2023 жылда 622,819 миллион киловатт-сагъат чыгъаргъандыла. Орта жыллыкъ кёрюмдю бла тенглешдиргенде (518 миллион кВт.ч), ол бешден бирине кёп болгъанды. Анга уа суу ресурсланы тийишлисича хайырланыу келтиргенди, станцилада оборудование бузулмай, тынгылы ишлеп тургъаны да себеплик этгенди.

Энди уа жаз башында черекле толуракъ болуруна хазырланыу ишле барадыла: энергетикле оборудованиягъа къарайдыла, керек болса, ремонт этедиле, жангыртдадыла. Дагъыда от тюшюуге эмда авариялагъа къажау, сора къоруулау автоматика аппаратураны да тинтедиле. Быллай жумушланы хайыранган гидроагрегатла ышаннгылы ишлейдиле, черекле толу болгъан кезиуде, бар онгла тынгылы хайырланыладыла.

Компанияда айтханларына кёре, станцилада чыгъарылгъан электроючюню ёлчеми кёп затлагъа кёре болады. Сууну мардасы да аладан бириди. ГЭС-леге къырал бек къаты къарайды, хар жумушлагъа Табийгъат байлыкъла министерство бла Росводресурсы кёзкъулакъ болгъанлай турадыла. Чыгъарылгъан ток а Биригкен энергетика системагъа барады.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Хазырланыу

Ким да хунерлигин кёргюзталлыкъды

Санларында къыялары болгъанланы хунерликлерин сынау жаны бла «Абилимпикс» чемпионатха хазырланыу башланнганды. Анга жораланып, бу кюнледе Профессионал билим бериу адаз жыйылыу болгъанды. Аны ишине КъМР-ни Жарыкъландырыу эмда илму, Урнууу эмда социал къоруулау, Маданият министерстволаны, профессионал, бийик билим берген, сабийлени школгъа дери окъутхан эмда битеу билим берген учреждениялары келечилери къатышхандыла.

Кенгешни эсеплерине тийишлиликде чемпионатны къурау комитетини жыйылыууна материалла хазырланырыкъдыла.

«Абилимпикс» быйыл сегизинчи кере бардырылады, аны онсегиз компетенциясы боллукъду. Дагъыда школчулагъа, студентлеге, алтмыш беш жыллары толмагъан абаданлагъа да эришиуле къуралгъа муратэтиледи.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

Тинтиуле

Айтылгъанны кёпге созмайдыла

Къабарты-Малкъарны Регионнга оноу этиу арасы (ЦУР) бир ыйыкъны ичинде тёрт жюзден аслам тарыгъыугъа бла тилекге къарагъанды. Аланы асламысы «Telegram»,«Однаклассники», «ВКонтакте» социал сеть-леде «Инцидент Менеджмент» системаны амалы бла сайланнгандыла. Кеслери да, хар замандача, социал къоруулау, жашау журтла-коммунал мюлк, тийрени игилендириу, жолланы тапландырыу, саулукъ сакълау эм башха бёлюмле бла байламлыдыла. Аланы хар бирине тынгылы къаралып, тийишли ведомстволагъа ётдюрюледиле.

Алгъан жууапны иги кесек сакъларгъа тюшгени кёплеге тап болмагъанды. Энди уа, ол жумуш бир сагъатдан кёпге созулмайды.

Бу жол тарыгъыуланы бла тилеклени танг кесеги Нальчик бла Прохладный шахар округладан бла Элбрус муниципал райондан келгендиле.

Сагъынылгъан кезиуде специалистле жууаплы ведомствола бла бирге уллу иш бардыргъандыла. Ол санда Дыгулыбгёйде Коков атлы орамда жашагъанланы таза суу бла жалчытырча этгендиле. Тырныауузда да Отар улу орамда жашау журтлагъа тийишли ахча жылыу берилирине болушхандыла.

Нальчикде Лермонтов, Теректе Панагов атлы орамлада кече жарыкъ болурча мадарла этилгендиле. Прохладныйде да Граничная бла Озёрная орамла бирге къошулгъан жерде багуш тёбе къурутулгъанды.

Андан сора да, ЦУР «Жарсытхан соруула» рубриканы чеклеринде «Ата журтну къоруулаучулары» фондну бёлюмюню таматасы Муаед Дадов бла тюзюнлей эфир бардыргъанды.

Ол фондну ишини юсюнден хапарлагъанды, ол санда регион эм муниципал власть органла бла да тири байламлыкъ жюрютгенлерин айтханды. Баш борчларындан бирине сакъат сабийлере санаторийледе бла курортлада багъылырча эм саулукъларын кючлерча онгла къурау болгъанын да энчи чертгенди.

Муаед Дадов энчи аскер операциягъа (СВО) къатышхан ветеранла иш бла жалчытылыннганларын, реабилитацияны ётгенлерин эм быйыл алагъа хакъсыз жер юлюшле берилликлерин да сагъыннганды.

ЦУР жыл башланнганлы социал сеньледе эм тири ишлеген толтуруучу власть органла бла жер-жерли самоуправлениялары тизмесин да хазырлагъанды. Алай бла биринчи жерге КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосу чыкъгъанды. Жарыкъландырыу эмда къурулуш ведомствола да экинчи эмда ючюнчю жерлеге тийишли кёрюлгендиле. Жер-жерли самоуправлениялары араларында уа Басхан шахар бла Басхан район биринчи, Нальчик экинчи эм Элбрус район ючюнчю жерлени алгъандыла.

Эсге сала айтсакъ, Регионнга оноу этиу ара офис алада ишлемейди, «Инцидент менеджмент» тилеклеригизге бла тарыгъыуларыгъызгъа эс бурур ючюн ала социал сетьлени биринде жазылыгъра керекдиле. Ол санда проблема тынгылыракъ ачыкъланса игиди.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Спорт

Даражалы эришиулеге къатышырыкъдыла

Нальчикде дзюдоан 23 жыллары толмагъан спортчуланы араларында республиканы биринчилиги бардырылгъанды, анга Къабарты-Малкъарны битеу районларындан бла шахарларындан спортчула къатышхандыла. Эришиную эсеплерине кёре, хорлагъанладан регионну СКФО-ну биринчлигинде тутушурукъ командасы къуралгъанды.

Алай бла къызыу кюрешде майдалланы Уянланы Магомет, Идар Бифов, Байрамкъулланы Алим, Бетал Чегемов, Таумурзаланы Омарали, Степан Пышной эм башхала къытхандыла.

Округ эришиу а Назраньда 1-3 мартда боллукъду.

Гёжефлерибиз – эм кючлюле

Нальчикде универсал сермешни лайт эм классика бёлюмлеринде СКФО-ну биринчилиги бла чемпионаты бардырылгъандыла. Анга Къабарты-Малкъардан, Дагъыстандан, Шимал Осетия-Аланиядан, Ставрополь крайдан бла Ингушетиядан 450 гёжеф къатышханды.

Республикабызны спортчулары хазырлыкъларын, кючкъарыуларын да ачыкълагъандыла. «Лайтда» ала 23, «классикада» уа 25 майдал къытхандыла. Алай бла кеслерини кёрсюмларында алчы жерлеге Джаппуланы Мансур, Аслан Машуков, Байтуугъанланы Дамир, Анзор бла Инал, Жабелланы Абу, Рахайланы Салим, Алим Кибишев, Хасанланы Мурат, Герийланы Элдар, Мурат Дышевков эм башхала чыкъгъандыла. «Алтынланы» алгъанлагъа Россейни биринчилигинде сермеширгe эркинлик берилгенди, ол а 1-4 мартда боллукъду.

Спортчуланы тренерле Байтуугъанланы Руслан, Герийланы Хусейн, Джаппуланы Алий, Мурат Коцев, Эльдар Карданов эм башхала хазырлагъандыла.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Къоркъуусузлукъ

Тютюн ичиу – палахланы сылтауу

Юйледе, фатарлада от тюшюуге келтирген сылтауланы арасында эм терк тюбегени–тютюн ичгенде къоркъуусузлукъну жорукъларын сансыз этиудю. Аны хатасыдан кёп адам ёледи. Аны бла байламлы МЧС быйлай эсгертди:

– ундурукъда жатып тургъанлай тютюн ичмегиз, жукълап къалсагъыз, ол къолугъуздан тюшюп, тёгеректе болгъанны терк къабындырыкъды, от отоуну кыысха заманны ичинде аллыкъды;

– тютюн ичгенде, аны мыдыхын атаргъа жанмазлыкъ орунланы хайырланагъыз, жандырылгъан тютюнню къарасуз къоймагъыз;

– юол жыйылгъан орунну кир-кипчик атхан чеклекге къуймагъыз, ол къабынырга боллукъду;

– балконлада тютюн ичмегиз, ёчюлтюлмеген тютюнлени эниште атмагъыз. Жел уруп, аланы тюбюнде кьонщуланы балконларына кийиррге боллукъду. Алада терк жаннган затла болсала уа, от тюшерине къоркъуу уллуду. Бир отоудан бирсине, бир балкондан башхасына кёче, от юйню саулай алырга боллукъду;

– ёчюлтюлмеген тютюнню бир заманда да ханса атмагъыз, ол терк къабындыла;

– ишлеген жеригизде тютюнню анга деп бёлюннген жерледе ичигиз.

Унутмагъыз, къоркъуусузлугъугъуз, бек алгъа, сизни къолугъузда.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

Мисирланы тукъум совети **МИСИРЛАНЫ Алийни** жашы **Мурат** ауушханын билдиреди эмда аны юйюрюне, жууукъ-ахлусына къайгъы сёз береди.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы – 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары – 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь. – 40-03-24.
Секретариат – 40-93-62. Корректорла – 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – 42-24-02, 42-67-68.
Экономика – 42-66-73.
Культура – 42-66-76.
Социал ишле – 42-75-82, 40-59-18.
Курортла, туризм эм спорт – 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу – 42-37-94.
Энчи корреспондент – 42-68-72.
Сурат альыучу – 40-59-18
Операторла – 42-66-85, 40-28-97.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмеге боллукъдуа. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5–6 бет) кёпню алмайды.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламы коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.
Регистрация номер —ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тандыргъу ючюн КъМР-ни почта связьны федерал Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 76-01-21

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Газет ийыкъда юч кере чыгъады – геуюрге, орта, шабат кюнледе.

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Кульчаланы Зульфия – дежурный редактор; Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия – жууаплы секретарьны орунбасарлары; Ахматланы Люиза (1-чи бет), Бийчекъуланы Жаннета (2-чи бет), Геляланы Валентина (3-чю бет) , Зезаланы Лида (4-чю бет), – корректорла.

Тиражы 1787 экз. Заказ № 238

Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru